TOELICHTING BIJ HET ARTIKEL: K-UM-A OF -KU-MA,

(zie Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië
Deel 66. blz. 254.)

DOOR A. BOLSIUS.

Van zeer geachte zijde ontving ik eenige bemerkings betreffende genoemd opstel. De geachte schrijver spreekt in zijn brief geen eigen opinie uit; — *schijnt* het niet geheel eens te zijn met datgene wat Dr. N. Adriani zegt op blz. 23 vlgg. van *Hoofdstukken uit de Sprkk. v. h. Tontemboansch*; — maar heeft toch vooral bezwaren tegen mijne opvatting.

Een *voegwoord* (tanu) als *substantief* beschouwen of gebruiken, door er een bezittelijk voornaamwoord als *suffix* aan te hechten (-ku), — dat komt ZEd. wel wat sterk voor. — «En een bezittelijk voorn.w. 1^e persoon nog wel». —

De geëerde schrijver, wien ik dank betuig voor zijne belangstelling, vraagt mij of er meer voorbeelden zijn, van een *voegwoord* met *bezittelijk voornaamw.* als *suffix*, en voegt er aan toe: zoo ja, dan is het jammer, dat ge uwe bewering niet met voorbeelden hebt gestaafd.

Wellicht hebben ook andere taalbeoefenaars er eveneens over geoordeeld; en ben ik — uit vrees voor langdradigheid — werkelijk te kort geweest in de uiteenzetting, of althans in het leveren van voorbeelden, ten einde aan mijne bewering meer kracht te geven.

Ik zal dan trachten in het tekort eenigszins te voorzien — naar ik hoop, op bevredigende wijze.

Vooreerst dan, wat betreft het beschouwen of gebruiken van een *voegwoord* als *substantief*, meen ik het volgende te mogen aanhalen uit: «*das Holontalo*. Ein Beitrag zur Kenntniss der Sprachen von Celebes. Berlin, Asher & Co. 1883,» van

Dr. Wilh. Joest. «Je nach Hinzutreten von gewissen Partikeln erscheint die Wurzel sowohl als Nomen wie als Verbum. Selbst eine Wurzel allein kann die Funktionen eines Nomens wie die eines Verbums *und so weiter* übernehmen. blz. 6 en 7.

Van het in-verschillende-functies-optreden van één-zelfden vorm vindt men ook wel bewijzen in de «*Hoofdst. enz.*» van Dr. Adriani. Zoo bijv. leest men op blz. 234:

pělewo'an = willen slecht gemaakt worden; zullen bedorven worden; maar óók: (persoon of zaak) aan wien kwaad zal gedaan worden;

en op blz. 235:

pělewo'an = een weinig slecht.

Dewijl dit woord in vorm en afleiding geheel en al overeenkomt met de op blz. 234 aangevoerde voorbeelden: pēsakaan, pēwera'an, pēwetengan = vechtplaatst, speelplaats, deelplaats, en meer dergelijken, zal dan ook pělewo'an nog wel «eene plaats van verderf» kunnen beteekenen.

Hier kan nog een voorbeeld uit het Tontemb.-Nederl. Wdb. worden bijgevoegd: itu n anu n iitu, dat in vertaling beteekent: *dit is gelijk aan dat*; terwijl anu-ku in vertaling luidt: van mij, mijn eigendom, (zie Wdb. bl. 21 1^e kolom).

Uit het aangevoerde blijkt wel eenigszins, dat in het Tontemboansch een zelfde woord, op zich zelf of met affixen, in verschillende functies kan optreden.

Daar we bij verdere bespreking het woordje anu toch nog zullen noodig hebben, wordt er hier niet verder over uitgeweid.

In de veronderstelling dat er onder de lezers van dit Tijdschrift ook zullen gevonden worden, die het Tontemboansch Nederlandsch Woordenboek niet bij de hand hebben ter vergelijking, en — laat ik het maar bekennen — ook om mij de aanhalingen, die noodig zullen zijn, minder omslachtig te maken, laat ik hier eerst een 7-tal woorden volgen met de verklaringen, zooals ze in gemeld Woordenboek zijn opgenomen; met bijvoeging van een 5-tal woorden uit het Nederl.-Tontemboansch Register, dat aan het Wdb. is toegevoegd.

In de jaren 1907-9 stelde de Universiteits Bibliotheek te Leiden mij herhaaldelijk in de gelegenheid het Wdb., de Teksten met verklaringen, alsmede de Hoofdstukken uit de Spraakk. van het Tontemb. te raadplegen en te gebruiken.

Dr. Adriani had de goedheid mij in 1910 een exemplaar van

genoemde werken aan te bieden. Het is mij aangenaam ZEd. bij deze gelegenheid nogmaals daarvoor mijn hartelijken dank te betuigen.

Meende ik nu en dan op eenig punt van zijne opvatting te mogen verschillen, dan is toch nooit de goede verstandhouding daardoor gestoord, naar ik weet.

Zeker is het den geachten Dr. Adriani gebleken, dat het mij zoo welwillend aangeboden exemplaar dier werken niet in een vergeten hoekje eener boekery onder het stof bedolven is geraakt.

Korthedshalve zal ik door *Wdb.* aanduiden het Tontemboansch-Nederlandsch Woordenb. van J. Alb. T. Schwarz;

door *Tt.* Tontemboan; *Mk.* *Makela'i* *dialekt*; *Mt.* *Matana'i* *dialekt*;

en door *Sprk.* of *Hfdst.* de Hoofdstukken uit de Spraakkunst van het Tontemboansch, Dr. Adriani en M. L. Adriani-Gunning.

Wdb. blz. 2. ai. *Mt.* (a'i. *Mk.*) herwaarts, naar de plaats waar de spreker is; enclitisch gebruikt na werkwoordsvormen; itjaupus-ai aku, heb medelijden met mij.

— blz. 6. 1. a'i. *Mk.* zie ai.

2. a'i. aanwijnz. v.n.w. 1^e persoon, tot aanduiding van iets dat in de onmiddellijke nabijheid van den spreker is. Komt ook voor in samenstellingen, zooals tana'i, kela'i.

3. a'i. verkorting van ra'i, hetwelk volgens blz. 347 bet.: wat niet is of niet behoort te zijn.

4. a'i. *Mk.* zie ami (*Mt.*)

— blz. 15. ami. (*Mk.* a'i) pron. suff. 1^e pers. m.v.

— blz. 16. ana. deze, dit — aanw. voorn.w. v. d. 2ⁿ persoon, om iets aan te wijzen dat bij den aangesprokene is.

— blz. 138. kele. (*Mk.*) gelijk (in *Mt.* tanu.)

kelena. (*Mk.*) = *Mt.* tanana.

kela'i. » = » tana'i.

— blz. 488. tanu. gelijk, als (*Mk.* kele) — vergelijk anu.

Wdb. blz. 21. anu. onder meer ook deze tekst: *itu n anu n iitu*, met de vertaling: dit is gelijk aan dat.

Ook komt voor:

anu-ku- (het mijne) van mij; mijn eigendom.
anu-mu, *anu-na* (het uwe, het zijne).

Uit het Nederl.-Tont. register, toegevoegd aan Wdb.

blz. 641. aldus.	<i>kele</i> , <i>tana'i</i> , <i>tanana</i> , <i>tani'itu</i> .
als.	<i>gio</i> , <i>kele</i> , <i>tanu</i> , <i>toka</i> .
650. gelijk. o. a.	<i>kele</i> , <i>tanu</i> .
677. vergelijken.	<i>kele</i> , <i>pute</i> , <i>soma</i> .
685. zooals.	<i>kele</i> , <i>tanu</i> .
zoo	is in genoemd register niet opgenomen.

Trachten we nu aan te toonen, dat er gronden zijn om bij het woord *tanu* de suffigering van *-ku* wel eenigszins aannemelijk te maken.

Een vorm, dien we al spoedig ontmoeten, en die, oppervlakkig beschouwd, reeds terstond zou doen zeggen: *tanu* kan wel een pronom. suffix. aannemen, is deze: *kelena*.

Hier kan men zich gemakkelijk voorstellen, dat men te doen heeft met *kele* + *-na*, pron. suff. 3^e pers. e.v. (Wdb. blz. 70); evenals in *kakelena*, vertaald: zijn gelijke (Wdb. blz. 138) waar toch zeker *-na* niets anders is dat genoemd pronom. suffix.

Te meer zou men geneigd zijn, deze samenstelling aan te nemen, omdat *kele* + *a'i* overgaat in *kela'i*, waarbij *kele* zijn *slot-E* verliest; en de afleiding *kelena* uit *kele* + *ana* volgens geheel anderen regel geschiedt; niet *kele* verliest zijn eindklinker, maar *ana* verliest zijn aanvangsklinker.

Tanu echter werpt, in de overeenkomstige samenstellingen zoowel met *a'i*, als met *ana*, de sluitklinker *u* weg en vormt alzo *tana'i* en *tanana*.

Om dus ooit of ergens in den vorm *kelena* het pron. suff. 3^e p. e. v. te willen zien, moeten andere bewijzen voor de mogelijkheid voorafgaan.

Bij het woord *tanu* vindt men opgegeven dat zijn aequivalent in het Mk. is: *kele*.

Bij *kele* vindt men omgekeerd = *tanu Mk.*; alsmede de vormen *kela'i Mk.* = *tana'i Mt.*; met vermelding: samengetr. uit *kele* en *a'i*.

De vorm *kelena*, *Mk.* = *tanana*, *Mt.* wordt wel aangegeven, doch de afleiding wordt t. p. niet besproken.

Kela'i komt als afzonderlijk niet voor in Wdb.

Wel echter *tana'i*: aldus, zooals, met bijvoeging van: samengetrokken uit *tanu* en *a'i* en gelijkstelling met *kela'i*. (Wdb. blz. 482).

Kelana ook niet afzonderlijk opgenomen.

Wel wederom *tanana*: aldus, alzo, zooals dat; met bijvoeging: *sgtr.* uit *tanu* en *ana*. (Wdb. 482).

Tanu + *a'i* = *tana'i* en *kele* + *a'i*, alsmede *tanu* + *ana* = *tanana* zijn dus als-bestaand-erkende vormen, waarvan de afleiding is aangegeven.

Kelena mag vooreerst nog niet gedacht als ontstaan uit *kele* + *na*. Wel wordt het gelijkgesteld met *tanana*; we zullen dus toch zeker de afleiding *kele* + *ana* = *Sgtr. kelena* mogen aannemen.

Wat zijn en wat beteekenen nu de erkende, bij *tanu* en *kele* werkelijk voorkomende suffixen *a'i* en *ana*?

a'i wordt genoemd aanw. v. n. w. 1^e pers.

Of hier enkel- dan wel meervoud bedoeld is, wordt niet aangegeven. Wdb. blz. 6, cf. boven gegeven lijstje;

ook wordt nog verwezen naar den *Mt.*-vorm *ami*, waarbij is aangeteekend: pron. suff. 1^e pers. m. v. Het bijgevoegde «*exclus.*» zal wel beduiden: de aangespr. pers. uitgesloten.

ana wordt aangeduid als aanw. v. n. w. v. d. 2ⁿ pers.

Enkel- of meervoud niet aangegeven.

In de Sprk. bl. 237 worden de voornaamwoorden behandeld; op blz. 245 wordt o. a. gezegd: als bezittelijke voorn. w. dienen de verkorte vormen, die hier en daar ook genitief-vormen genoemd worden.

Als zoodanig wordt ook genoemd *ami* (*Mt.*) = *a'i* (*Mk.*).

a'i wordt genoemd aanw. v. n. w. 1^e p. en *ana* voor den 2ⁿ persoon.

Wanneer nu iets aangewezen wordt, als zeer nabij, als vastzittend aan of vastgehouden door een persoon, dan ligt de beteekenis van *bezitting*, *eigendom*, zóó nabij dat men hier de woorden wel mag aanhalen, naar aanleiding van de beteekenissen van *pëlewo'an* — zie voor door Dr. A. gebezigd: «Men ziet hoe de beteekenissen naast elkaar liggen». (Sprk. blz. 235.)

Niet zonder eenige waarschijnlijkheid is dan de meening, dat de vormen tana'i en tanana zelf het bewijs leveren van het gevraagde, of namelijk tanu een pron. suffix kan aannemen dat den bezitter of eigenaar aangeeft.

Niet onopgemerkt blijve hetgeen boven blz. 131 en 132 is aangegeven omtrent tanu. (Wdb. blz. 488) en anu (Wdb. blz. 21.)

Zeker, bij tanu wordt niet opgegeven welk rededeel het is; dit wordt dan ook slechts zelden gedaan, ook niet bij anu.

Van de reden der verwijzing naar anu wordt ook niets bijgevoegd. Bij anu wordt ook de samenhang der beide niet besproken; alleen vinden we er aangehaald Kern, *Fidjit.* i. v. tangu, dat wel aan tanu herinnert.

Dit anu kan iets onbepaalds, «ding en dinges», beteekenen; wordt ook in voorbeeld vertaald door *gelijk*; en kan ook *bezitting* aanduiden. Dit laatste bevestigd door de vormen anu-ku; anu-mu; anu-na; = *het mijne, uwe, zijne*.

M. i. pleiten deze vormen voor de *mogelijkheid*, dat het verwante woord tanu als *suffix* kan aannemen een verkorten vorm, of *genitief*-vorm, van een persoonlijk v.n.w., die ook kan beschouwd worden als bezittelijk v.n.w.

Verder gaan mijne bedoelingen niet. Allermint zal ik er aanspraak op maken de zaak met volstrekte zekerheid uitgemaakt, en iedereen overtuigd te hebben, dat mijne beschouwing de eenig ware is.

Oudenbosch, Berchmans College,
8 Februari 1912.

A. BOLSIUS, S. J.